

Горските пожари – от гасене към управление на риска и превенция

Гл. ас. д-р Тодор СТОЯНОВ – Институт за гората – БАН

Всяка година, когато първите големи пожари обхванат горските територии, обществото реагира по един и същи начин – с изненада и тревога. А всъщност горските пожари са предвидим риск, който се увеличава с настъпилите климатични промени, изоставените земи и човешката небрежност.

Мащабът на щетите от един пожар

По статистическа информация на Изпълнителната агенция по горите за периода 2015 – 2024 г. в страната са възникнали 4835 горски пожара (по 484 средногодишно) и са опожарени 62 321 ха гори, или по 6232 ха на година.

Щетите от тези пожари възлизат на 23.318 млн. лева.

Само през 2024 г. преките загуби надхвърлят 8 млн. лв., а засегнатите горски територии са над 17 000 хектара. През 2025 г. при по-малко опожарени горски площи – 15 416 ха, щетите са над два пъти повече – 17.5 млн. лева.

Но това е само видимата част на проблема. Тези щети отразяват само преките разходи от системата на горите. Реалната цена включва още: преки разходи на другите участници в гасенето на пожарите, загуба на въглероден капацитет и ускоряване на климатичните промени, ерозия, свлачища и влошен воден режим, унищожени местообитания и защитени зони, спад в туризма и рекреацията, социални разходи и други, които остават извън отчетите. Тези щети рядко се остойностяват. А когато нещо не се измерва, то лесно се подценява.

Пожарите са предвидим риск, който подлежи на управление. Когато не се управлява, щетите са неизбежни и големи.

Превенцията – разход или инвестиция

Горските пожари отдавна не са локални инциденти, а системен риск за българските гори. Те нанасят щети не само върху дървесината, но и върху почвите, водния режим, биоразнообразието,

туризма и поминъка на местните общности. Данните показват ясно – цената на пожарите нараства по-бързо от инвестициите в тяхната превенция, а всяко евро, инвестирано в превенция, спестява между 1.5 и 4 евро бъдещи загуби. Въпреки това години наред инвестициите в превантивни мерки у нас остават минимални, често планирани реактивно – след поредния голям пожар, а не преди него. Това невинаги е липса на ресурси, а на приоритети.

Държавните горски предприятия и техните териториални поделения – държавните горски и ловни стопанства, участват активно в борбата с горските пожари и използват значителни финансови, материални и човешки ресурси. Горските пожари причиняват щети, които се поемат от предприятията и техните поделения, и изразходват допълнителни средства за възстановяване на опожарените горски площи в техния предишен вид и състояние. По данни на държавните предприятия за периода 2012 – 2023 г. от средствата за стопанска дейност са направени разходи за опазване на горите от пожари в размер на 19 427 000 лв., или средногодишно по 1 619 000 лева. Посочените средства се използват за изпълнение на противопожарните мероприятия, които са заложи в плановете за противопожарна защита в горскостопанските плановете – изграждане на наблюдателни кули, противопожарни депа, хеликоптерни площадки и водооми, изграждане и поддържане на минерализовани ивици, лесокултурни и бариерни прегради и други.

Анализът на публичните разходи показва, че през последните години годишните инвестиции в превенция обикновено варират между 1 и 2 млн. лв. с редки изключения. Съпоставката между вложените средства и нанесените щети доказва, че чрез изпълнение на мероприятията за превенция на горските пожари могат да се спестят значителни средства, които сега се губят като

средства за гасене и щети. Това превръща превенцията не просто в екологична необходимост, а в икономически най-ефективната политика в условията на климатични промени.

Научният отговор – от гасене към управление на риска и превенция

Съвременната наука не разглежда огъня само като разрушителна сила. Много екосистеми са адаптирани към него. Проблемът възниква, когато човешката дейност или бездействие увеличава уязвимостта на ландшафта, а институциите реагират със закъснение. Ето защо в борбата с пожарите на преден план изпъкват нови действия – управление на риска, планиране и превенция.

Този извод се налага в научните изследвания през последните години, като се посочва, че е необходимо да се извършва оценка и управление на риска от възникване на горски пожари вместо реакция след пожара. Същият подход е заложен и в стратегическия доклад на Научния консултативен съвет на европейските академии (EASAC), в който се подчертава, че Европа трябва да се научи да живее с огъня чрез намаляване на уязвимостта на ландшафтите и обществата посредством инвестиции в превенция на пожарите, а не чрез непрекъснато увеличаване на разходите за гасене.

Един от основните проблеми у нас е липсата на цялостна методика за оценка на щетите и на риска от горски пожари. При определяне на щетите от горските пожари, които се посочват в информационната система на ИАГ, е възприет подходът за определяне само на преките материални разходи (за личен състав, транспорт, техника, изгоряла дървесина на склад, повреден стоящ дървостой, изгорели фиданки, сгради и съоръжения и други разходи в системата на ИАГ). Тук не се включват разходите за възстановяване и отглеждане на опожарени площи, както и разходите на Министерството на вътрешните работи, Министерството на отбраната,

регионалните власти, общините и доброволческите бригади, участващи в пожарогасене, които обикновено представляват значителни суми.

В действителност икономическите щети са много по-големи. Косвените щети – от загубени екосистемни ползи и услуги, влошено биоразнообразие и намален туризъм – са трудни за изчисляване. Горските пожари водят и до унищожаване на реколтата, смърт на диви и домашни животни, материални щети и сериозно застрашават човешкия живот.

Необходимо е да се разработи комплексна методика за оценка на щетите, която обхваща както директните, така и косвените щети от горски пожари, включително екологични, икономически и социални аспекти. Без такива методики щетите се подценяват, превенцията изглежда скъпа, решенията се вземат „на парче“.

Методика за оценка на щетите от горски пожари – липсващото звено

Изготвянето на такава методика започна с работата по проекта „Последствия и щети от горски пожари“, финансиран от фонд „Научни изследвания“.

Разработената от екип учени от Института за гората – БАН, и Националния университетски център „Геопространствени изследвания и технологии“ към Софийския университет „Св. Климент Охридски“ Методика за оценка на риска от природни пожари показва, че рискът може да бъде измерен, картографиран и

управляван още на ниво горски подотдел. Това не е теория – това е инструмент за действена политика, чрез който може да се определи рискът от възникване на горски пожар чрез измерване на 29 статични и динамични фактора и да се предприемат мерки за предотвратяването му. Методиката е приложена и апробирана в рамките на проекта, по който е разработена, и има възможност да бъде използвана за определяне на риска от възникване на горски пожари във всяко горско или ловно стопанство.

За целта могат да бъдат използвани научно базирани инструменти и показатели, както и разработените и използваните методики на Организацията по прехрана и земеделие към Обединените нации (ФАО). Такъв е например периодичният доклад на Организацията – „Глобална оценка на горските ресурси“ (Global Forest Resources Assessment), който е най-всеобхватният механизъм за проследяване на състоянието, управлението и използването на горите в света. Други платформи за по-обективна и детайлна оценка на щетите, като се адаптират към националните специфики и условия, са Службата за управление на извънредни ситуации „Коперник“ (CEMS – Copernicus Emergency Management Service), която използва сателитни данни, за да помага при природни бедствия и хуманитарни кризи, и Европейската информационна система за горски пожари (European Forest Fire Information System), която е част от „Коперник“, но се фокусира

конкретно върху мониторинга на риска от пожари и щетите от тях в реално време за цяла Европа. Други мерки са осигуряване на комуникация между заинтересованите страни, повишаване на компетентността и информираността на управленските органи и специалистите, за да се осигури по-точна оценка и разбиране за сериозността на проблема с горските пожари. Необходимо е и развитие на нормативна база, която да задължава управленските органи да използват всеобхватни и актуализирани методики за оценка на щетите при вземането на решения. Не на последно място е и участието на заинтересованите страни и местните общности в процесите на планиране и вземане на решения, което осигурява по-широк поглед върху реалните последици от горските пожари и засилва обществената подкрепа за превантивните мерки.

Горските пожари няма да изчезнат. Но цената, която плащаме за тях, може да бъде намалена драстично. Изборът следва да бъде направен – или ще продължим да броим изгорелите хектари и щетите в милиони след всяко лято, или ще започнем да инвестираме в превенция. Данните са категорични – щетите от пожарите са в пъти по-скъпи от навременните превантивни мерки. Въпросът вече не е дали можем да си позволим превенция, а дали можем да си позволим да я отлагаме. Времето за подобна инвестиция е сега, а не след следващия пожар.

НОВИ КНИГИ

Д-р инж. Тодор Стоянов. Пожари в горските територии: законодателство, управление и превенция. Издателство „Авангард Прима“, София, 2025 г., 212 стр.

Книгата „Пожари в горските територии: законодателство, управление и превенция“ представя цялостен и научнообоснован поглед върху един от най-сериозните съвременни рискове за българските гори. В нея се анализира развитието на горските пожари в контекста на климатичните промени, човешката дейност и институционалните ограничения, като водещата теза е, че превенцията е по-ефективна и икономически оправдана от последващото гасене и възстановяване.

Авторът проследява историческото

развитие на законодателството в България, свързано с горските пожари и ролята на основните институции, доброволните формирования и гражданската защита при превенцията и борбата с горските пожари. На тази основа е направен анализ на тенденциите при горските пожари след 1990 г., който показва нарастващ мащаб и интензивност на събитията и значителни екологични и икономически щети.

В заключение книгата поставя националния опит в европейски контекст, разглеждайки политиките и инструментите на ЕС за превенция и реакция при бедствия. Изданието е предназначено за специалисти и студенти, както и за всички, ангажирани с управлението и опазването на горските територии.